

OOST EN WEST

14 april 1972

Goedenavond, vrienden.

Zoals u bekend zal zijn, zijn wij niet alwetend of onfeilbaar. Ons onderwerp voor heden werd in het verleden door u vastgesteld en handelt over:

OOST EN WEST

Nu kun je deze titel op verschillende wijzen uitwerken. Je zou bv. kunnen spreken over Oostblok en Westblok. Ik meen echter dat het niet de bedoeling is een dergelijk onderscheid te maken. Want de werkelijk belangrijke verschillen die mij door een dergelijke titel te binnen schieten zijn toch wel de grote verschillen in mentaliteit en leefwijze tussen het Westen en Azië. Interessant zijn ook de grote verschillen in religiositeit en mystiek. Wanneer je naar het oosten gaat, word je getroffen door een vreemde tweeslachtigheid bij vele mensen. Aan de ene kant zijn het moderne mensen, zakelijk hoffelijk, aan de andere kant doen zij toch vaak wat primitief aan en zijn zij in staat zo vanuit die zakelijke, westers denkende wereld, waarin zij toch schijnbaar geheel thuis behoren, terug te vallen tot gebruiken, mystieke belevingen, meditatie en gebruiken die het Westen geheel vreemd zijn. Deze mensen hebben a.h.w. een eigen leven dat sterk afwijkt van hun openbaar bestaan, zodat hun werkelijke bestaan, ondanks vele uiterlijkheden, niet te vergelijken is met dat van een westerling.

Wanneer een oosterling naar het westen gaat, zo valt hem allereerst de haast van de mensen op: zij hebben geen tijd voor elkaar. Hij ziet deze zakelijke en haastige onverschilligheid niet als een noodzakelijk uitvloeisel van een rationeel en zakelijk denken en leven. De oosterling ziet dit alles eerder als het gevolg van een soort minachting voor de medemens. Zo zijn er dan twee groepen die in vele opzichten elkaars tegendelen zijn. Ik meende dat het wel aardig zou zijn juist hieraan vandaag aandacht te besteden. Wanneer wij zien naar de hindoes, zo vinden wij een veelomvattend godendom, vele vormen van magie, een vaak alles beheersend magisch denken. Met het gevolg dat de westerling geneigd is te denken dat deze mensen allen nogal dom en primitief moeten zijn, want verstandige mensen kunnen toch niet zo bijgelovig zijn. Maar wanneer je verder gaat zoeken, blijkt al snel dat achter dit veelgodendom en de vele magische gebruiken een levensfilosofie ligt, die, veel sterker dan in het Westen gebruikelijk is, de nadruk legt op de mens, de familie, saamhorigheden, terwijl daarin gelijktijdig de verschillen tussen groep en groep openlijker en veel scherper dan in het Westen gebruikelijk of zelfs aanvaardbaar schijnt te zijn, worden gedefinieerd.

Ik meen bovendien dat het Oosten het Westen heel wat zou willen leren, wanneer dit Westen maar eens wat van zijn kennisdenken af zou wijken. Het Oosten beschikt over grote schatten aan gegevens die echter net buiten het kader van de aanvaarde wetenschap en het wetenschappelijk denken vallen. Zoals u weet is wetenschap nu eenmaal op de herhaalbaarheid van een effect gebaseerd. In het Westen zien wij de laatste tijd zo hier en daar zelfs een ontwikkeling, waarbij velen geneigd zijn alle wetenschappen, die alleen maar fenomenologisch zijn, met achterdocht te bezien, terwijl deze takken van weten zelfs met minachting worden bezien door degenen die zichzelf zien als de vertegenwoordigers van de exacte wetenschappen, het werkelijk wetenschappelijk denken. De in het Oosten sterk ontwikkelde wetenschappen zijn voornamelijk van geestelijke aard: de herhaalbaarheid van fenomenen is daarbij in vele gevallen moeilijk aan te tonen. De oosterling werkt veel met telepathie, paranormale krachten, helderziendheid e.d. De westerling die deze kant van het bestaan lange jaren heeft verwaarloosd, komt dit alles naargelang zijn instelling als iets buitengewoons in wijsheid, dan wel als bijzonder primitief voor. Dit is echter aan het veranderen.

Om dit laatste wat duidelijker te stellen: Men heeft de laatste tijd experimenten gedaan in Rusland t.a.v. de telepathie. Men is nu zover gekomen dat men door middel van een encephalograaf kan aantonen dat in de linkerhersenhelft werkingen ontstaan wanneer telepathische boodschappen worden ontvangen. Ook heeft men kunnen constateren dat een dergelijke boodschap vaak niet onmiddellijk tot het bewustzijn doordringt. Er kan tussen het ontvangen van het signaal - dat dus technisch constateerbaar is - en het zich daarvan bewust worden - het ogenblik dat de ontvangst wordt medegedeeld - een tijd liggen die zelfs enige uren kan bedragen. Dit wijst erop, dat veel van hetgeen de oosterlingen als normaal beschouwen t.a.v. telepathie, helderziendheid e.d., mogelijk zo dwaas nog niet is, ook al benaderen zij dit alles op een wat andere manier dan het Westen. Voor hen liggen vele dingen in de eerste plaats van binnen en zijn uiterlijke verschijnselen voor hen van minder belang. In vele opzichten kunnen oosterlingen, daartoe gebracht door een wijze van leven die reeds ontelbare generaties voortbestaat, niet geheel zo reageren en denken als bv. de mensen in Europa.

Een typische tegenstelling kunt u in eigen land reeds vinden, wanneer u zich bezighoudt met het verschil in denken en reageren tussen de Ambonezen en de Nederlanders. De Nederlander is geneigd te stellen dat de Ambonezen het in Nederland toch veel beter hebben, dan zij in Ambon ooit zouden kunnen bereiken. Zij moeten maar blij zijn dat zij zo geholpen zijn. Onbegrijpelijk voor de Nederlander is dat deze mensen, zelfs wanneer zij Ambon nooit gezien hebben, daarnaar met een groot fanatisme terug hunkeren. Men kan dit eenvoudig niet begrijpen. En begrijpelijk wordt het misschien eerst dan, wanneer men zich gaat realiseren hoe sterk de gebondenheid met eigen groep en eigen land voor deze mensen wel is. Voor de oosterling zijn het eigen dorp en de eigen familie onontbeerlijke elementen die hij vaak vergeet, zolang er geen beroep op hem wordt gedaan, maar die toegankelijk voor hem moeten zijn en blijven, wil hij gelukkig kunnen zijn.

Een Nederlander kan naar Australië gaan en wanneer hij na 10 jaren terugkeert, alleen maar een Australiër zijn, die in Nederland enige kennissen komt bezoeken. Maar een Indonesiër, een Chinees, een Japanner kan mogelijk wel 20 jaren lang in een ander land wonen, als bv. de USA, en blijft daar altijd een vreemdeling. Hij kan in vreemde landen eigenlijk alleen maar leven wanneer hij in staat is een eigen gemeenschap daar op te bouwen. In de USA bestaat in de buurt van San Diego, Californië een grote groep Japanners die daar eigen tuinbouwbedrijven exploiteren. Zij hebben een eigen gemeenschap en kunnen van daaruit zich zelfs Amerikanen gevoelen, omdat zij reeds vele generaties daar leven. Maar zelfs zij zien gemeenlijk hun Amerikaan-zijn voornamelijk uitgedrukt in de termen van hun Nissei-gemeenschappen. De Chinezen hebben wel chinezen wijken. Ofschoon zij in vele gevallen ook niet geneigd zijn te kiezen tussen Taiwan en het vasteland, voelen zij zich ergens aangetrokken tot het land over de oceaan. Het duurt meestal 5 à 6 generaties, voor afstammelingen van Chinezen zich als werkelijke Amerikanen gaan beschouwen, ook innerlijk, en zelfs dan blijven zij nog aan vele gebruiken trouw die eens uit het oude land werden meegebracht, terwijl hun familiezin een andere inhoud heeft dan bij de andere Amerikanen.

Naar ik meen zijn vele groepsgebondenheden in het Westen veel losser, omdat men daar niet meer zo in en met de natuur leeft. Het Westen is steeds meer gecommercialiseerd en getechnocratiseerd. Het is industrie, werkgemeenschap geworden, waarbij het leven zelf op de achtergrond is komen te staan. De gemeenschappen in het Oosten waren tot voor kort allen in de eerste plaats leefgemeenschappen en eerst in de tweede plaats werkgemeenschappen. Ik meen dat hierin een van de grote verschillen is gelegen: werk kun je overal wel vinden, maar een leefgemeenschap waarin je werkelijk en voortdurend past, kun je niet overal vinden. Dit immers is een kwestie van afstemming, innerlijke gebondenheden, bepaalde haast onmerkbare uiterlijke verschillen. Dat alles bij elkaar vormt je werkelijke thuis, je "vaderland". Wanneer je vanuit westerse denkwereld en gevoelens wilt oordelen over de ontwikkelingen in een van de oosterse landen, zal het dan ook moeilijk zijn om een dergelijk oordeel ook maar enigszins rechtvaardig te doen zijn. Wanneer een politieke commentator u spreekt over Rood China en de ontwikkelingen die daar de laatste tijd hebben plaatsgevonden, klinkt het redelijk en zal men als westerling menen, alle feiten geheel te kunnen begrijpen.

Maar wat je ten hoogste ziet is de façade van politiek en economie. De mensen die daarachter leven, zie je niet. Je kunt niet begrijpen dat het niets nieuws is dat de Chinezen hun zekerheid en gevoel van nuttigheid in formules uitdrukken. Vroeger murmelde men spreuken uit de klassieken, of magische formules, wanneer men iets bijzonders wilde presteren, of zich angstig gevoelde omdat men laat op de avond nog met een zeilwagen een duistere weg langs moest. Op de wijze, waarop men eens de spreuken murmelde, zwaait men nu met het rode boekje. In feite dient dit als een fetisch, een middel om boze invloeden te verdrijven en dreunt men de spreuken van voorzitter Mao in vele gevallen op om zo zekerheid en steun te vinden. Wanneer je dit tegen een Chinees van heden zegt zal hij dit natuurlijk ontkennen, want hij wil zichzelf niet meer associëren met dat verleden, waarin de standen zo sterk gescheiden waren en veel van hetgeen men deed voornamelijk berustte op traditie en bijgeloof. Maar het is nog hetzelfde volk. De afleiding van de huidige reactie uit de vroegere gewoonten, tot de gelijkvormigheid van kleding en het gebruiken van bepaalde tekens om zich te identificeren zoals bv. de gewoonte van oude Tongs om door dergelijke tekens en kleding een maatschappelijke zekerheid en achtergrond uit te beelden, die ook nog in de meeste gevallen een magische bescherming betekende tegen demonen, is echter niet zonder meer te verwerpen. Veel van het oude vind je, in gewijzigde vormen overigens, nog net zo terug.

Wanneer men als westerling kijkt naar Vietnam, dan lijkt het vanuit een westers standpunt waanzinnig dat men in het zuiden een dictator aan het bewind laat en zelfs vereert, terwijl er niemand is die het tegen hem op durft te nemen of de werkelijke feiten aan bv. de westerse pers durft mededelen. Zoals het in westerse ogen waarschijnlijk even dwaas is dat de mensen in Noord-Vietnam hun eigen welvaart en ontwikkeling die toch heel behoorlijk kon zijn, voortdurend opofferen en in de waagschaal zetten om een eenheid met het zuiden af te dwingen. Men heeft het gevoel, dat deze mensen daartoe gedwongen worden, dan wel niet goed wijs zijn. De Europeaan reageert ongeveer zoals de Nederlanders tijdens het begin van de Duitse bezetting: zij zijn er nu eenmaal en zolang zij ons geen schade toebrengen, mag het. Eerst wanneer blijkt dat eigen gebruiken en voordelen worden aangetast, komt men tot een werkelijk verzet. In Vietnam liggen de zaken anders: Dit land is een eenheid die gegroeid is vooral tijdens het verzet tegen de Fransen. Deze eenheid werd a.h.w. religieus beleefd en had niets te maken met politieke denkbeelden, maar had eerder betrekking op een gevoel van verbondenheid en geloof in jezelf. Al klinkt het voor een westerling misschien vreemd: er zijn heel wat Vietnamezen, zowel in het zuiden als in het noorden die zich onvolledig voelen omdat er ergens een grens ligt in een land, dat zij ergens ervaren als een deel van hun eigen wezen.

Het valt u misschien moeilijk dit te begrijpen, maar zo is het. Denk niet dat wij met een groots gebaar verder het Oosten als primitief, mystiekerig en bijgelovig weg kunnen vagen met het licht van de westerse kennis en beschaving. Men zou zich eerder eens moeten realiseren hoe oud de kennis van het Oosten wel is, die in Azië berust. Dan zou men wat meer respect hebben voor wat er nu nog bestaat, de restanten van een groots verleden. Ik weet niet of u ooit de gehele Bhagavad Gita hebt doorgewerkt. Maar wanneer u dit ooit gedaan hebt, zult u o.m. daarin gelezen hebben over geheimzinnige hemelvoertuigen, over wonderlijke wapens die, indien je de dichtelijke beschrijvingen omzet in meer technische termen, zeer dicht bij de moderne atoombom schijnen te liggen. Overigens vindt men dergelijke aanduidingen niet slechts in deze heilige boeken. Overal vindt men in oude overleveringen dergelijke verwijzingen naar vroegere kennis en bereiking terug. Je kunt de mogelijkheid van een vergaande kennis in het verleden niet ontkennen omdat alle aanwijzingen in die richting in dichtelijke taal gesteld zijn. Je kunt je natuurlijk op de borst kloppen, omdat het Westen de atoombom en de atoomchemie heeft uitgevonden, maar dat geeft je nog niet het recht voorbij te gaan aan het feit dat reeds 1500 v.Chr. een Chinese dichter een vers maakt van 16 vierregelige strofen, waarin hij spreekt over de werelden en zonnen die verborgen zijn in een stofje, dat drijft in het zonlicht. Mogelijk ontkent men dat de dichter werkelijk wist, wat zijn gedicht technisch betekende, maar dat neemt niet weg dat de man zijn denkbeeld toch ergens vandaan moest hebben.

Men maakt zich er vaak gemakkelijk vanaf door te zeggen dat dergelijke dingen mogelijk inspiratie zijn geweest en dat filosofen al zoveel beweerd hebben, dat het wel vreemd zou zijn wanneer daarvan nimmer iets uit zou komen.

Maar ergens is een basiskennis die overal in doorklinkt en wanneer wij uitgaan van het heden, zo kunnen wij constateren, dat die basiskennis in Europa heel wat sneller teloor is gegaan dan in Azië. Europa en de invloed van Europa op Amerika heeft de kennis van het verleden grotendeels uitgewist. Talen zijn vergeten, geschriften kunnen niet meer gelezen worden en oude overleveringen zijn tot onbetekenende overleveringen geworden, sprookjes voor kinderen. Maar wanneer wij bv. kijken naar een machtig bouwwerk als Stonehenge mogen wij toch niet volstaan met de opmerking, dat dit eens kennelijk een heel belangrijke tempel is geweest, maar dienen wij ons ook af te vragen, hoe dit dan wel gebouwd kon worden en, wat meer is, dienen wij ons te realiseren, dat deze z. g. tempel dan toch ook gelijktijdig een astronomisch kunstwerk was: je kunt er n.l. elke astronomische observatie mee maken, zover dit het blote oog betreft; of men maakt gebruik van een draagbare kijker, opgesteld bij de altaren of in het brandpunt. Ergens in Frankrijk treft men lange rijen van rechtopstaande stenen aan, zo wonderlijk regelmatig en zonder kenbaar doel gerangschikt, dat je je toch af gaat vragen wat deze mensen daarmee dan wel hebben gedaan of bedoeld. Tot men zich gaat realiseren dat deze opstelling erg gemakkelijk is, wanneer je bepaalde waarnemingen wilt doen en o.m. nauwkeurige gegevens wilt hebben over de loop van zon, maan en planeten.

Ook in Azië zijn dergelijke ruïnes soms nog te vinden, zij het, dat de grootsten vaak door vorsten werden afgebroken om op goedkope wijze materiaal voor hun eigen bouwwerken te verkrijgen. De astronomie – astrologie, voor vele Aziaten in feite hetzelfde - was hier zeer hoog ontwikkeld. Ook blijkt men in Azië vergevorderd te zijn op het gebied van wicherij en natuurgeneeskunde. In de tijd dat de druïden rondtrokken door Europa en legenden met zich brachten, handelende over oude volkeren die meer konden en wisten, bloeiden er in Azië beschavingen die feitelijk veel meer konden en wisten. De overleveringen en belangrijke gegevens van het Westen zijn door de tijd verwaaid, omdat zij niet werden neergeschreven of, zo dit al gebeurde, het geheel in de vorm van heldendichten werd gegoten. In Azië vinden wij dergelijke overleveringen wel terug, soms neergelegd in een taal die al lang vergeten is en doder dan Latijn. Het Oosten heeft een zeer langdurige en inhoudsvolle culturele achtergrond, die m.i. zijn belangrijkheid vooral ontleent aan het feit dat zij de innerlijke waarden van de mens zo sterk op de voorgrond stelt.

Je zou het misschien zo kunnen zeggen: Terwijl het Westen rekent en machines maakt, beschouwt het Oosten en maakt kunstwerken. Geheel waar is dit niet, zeker in deze dagen. Maar als een vergelijkend beeld klopt het wel. Wij kunnen dan ook nooit zeggen dat het Oosten eens alles aan het Westen te danken zal hebben. Maar evenmin kunnen wij terecht zeggen, dat alle wijsheid uit het Oosten komt. Er is altijd een wisselwerking en tegenstelling aanwezig geweest, die zelfs historisch aantoonbaar is. Het westen loopt overigens nogal eens wat te licht heen over de eigen betekenis en waarde van het Oosten, zeggende: wij hebben het ware geloof, de juiste beschaving, de werkelijk belangrijke kennis. De gebruiken en redeneringswijze van het Oosten toont reeds aan dat dit geheel anders en waarschijnlijk ook iets minderwaardig is. Want indien iemand eens de taal en beredenerings gebruiken van het Oosten op het christendom toe zou passen, zou men tot verschillende eigenaardige ontdekkingen komen, volgens mijn mening.

In het Oosten heeft men - zelfs in het Nabije Oosten - de gewoonte met woorden een eigenaardig spel te spelen, waarbij bepaalde zaken twee of zelfs meer betekenissen hebben. Zelfs wie de vertalingen leest van de gedichten van Omar Khajam, de tentenmaker, zal bij nadere beschouwing daarin vele vreemde en meer betekenissen bergende woordspelingen en zegswijzen aantreffen. Zou men uitgaan van deze mogelijkheid tot betekenisverdubbeling en betekenisomzetting, dan zouden ook de evangeliën een andere inhoud krijgen, zeker wanneer wij daarbij uitgaan van spraakgewoonten en woorden met dubbele betekenis, zoals dezen in het Aramees bestonden. Indien men de naam van Judas Iscariot bv. in het Aramees schrijft, blijkt het ook een woord te zijn dat zoiets betekent als rentmeester of penningmeester. Wat overigens de functie, die Judas in het gehele verhaal heeft, aardig karakteriseert. Simon Petrus in het Aramees betekent iets, dat doet denken aan registrator, de man die inschrijft en orde houdt, zoiets als de secretaris misschien in een moderne gemeenschap. Het was in het Oosten gebruikelijk namen te gebruiken voor personen die niet hun geslacht, maar hun functie aanduiden.

Leest men de evangeliën zo, dan is, ik geef het toe, hun letterlijke waarheid wat minder waarschijnlijk, maar gelijktijdig vindt men daarin dan ook waarheden die heel wat dieper gaan dan men nu gemeenlijk daarin vindt. De westerlingen beseffen dit kennelijk niet of niet genoeg. Gevuld met een gevoel van meerwaardigheid - men heeft immers de enig juiste leer en dient de enig ware God - is men wel bereid kennis te nemen van de geschriften uit het Oosten. Men acht zich breeddenkend, maar gaat uit van een vergelijking met de westerse leer en denkwijzen en ziet de verborgen, de dubbele betekenissen, die zelfs in de geschriften van de Boeddha voorkomen over het hoofd.

Verwonderlijk is dit natuurlijk niet, want zelfs een westerling van goede wil heeft geen voldoende begrip voor het geheel van het oosterse leven, bezit niet het haast onderbewust vermogen om op een bepaalde wijze te associëren op de juiste wijze, die voor een werkelijk begrip van de leringen een zo grote rol speelt. Neem als eenvoudig voorbeeld een wajang-voorstelling. Wanneer de dalang zit te vertellen, omweven door gamelanmuziek, zo werkt dit voor de westerling vervelend en zelfs wat slaapverwekkend, wat nog in sterkere mate naar voren komt wanneer men het verhaal al kent. Toch zijn er in die verhalen kleine nuances, die van keer tot keer verschillen en zelfs van verteller tot verteller anders liggen op kentekenende wijze. De westerling ziet over dergelijke zaken weg. Toch zijn deze nuances het, die de waarde van het geheel bepalen. Het gaat niet zozeer om het verhaaltje als wel om een sfeer. Zo een verhaal is niet een soort prehistorische James Bond-film, uitgevoerd in schaduwbeelden, maar voor de mensen die het zien is het eerder een soort zichtbaar worden en een verduidelijking van iets, wat in je leeft. Ook al werd de wajang later vaak in de eerste plaats een soort feestelijk vermaak, toch ontleent zij aan die sfeer, aan deze innerlijke herkenning bij de toeschouwers, een eerste en meest werkelijke betekenis.

Bij dansers in Azië en ook wel elders, zoals in Polynesië, kan het veranderen van een enkele vingerhouding de betekenis van het gedachte verhaal wijzigen. Mogelijk vindt de westerling die voor dergelijke details, deze taal van het lichaam, doof is geworden, dergelijke zaken maar primitief. Daarom beseft men gemeenlijk niet dat de gebaren niet alleen maar deel uitmaken van een taal die met het lichaam geschreven wordt, maar dat het voor de toeschouwers, die werkelijk begrijpen, gelijktijdig nog een soort mantram is, een biologerende weergave van eigen wezen en emotie, een mogelijkheid tot bezinning en inkeer is. Een westerling die mogelijk verzot is op striptease zal maar moeilijk kunnen begrijpen, waarom één enkel met de juiste gratie uitgevoerd handgebaar de oosterling kan ontroeren. Zo min als menige westerling zal kunnen begrijpen hoe de oosterse muziek, waarvan de toonschaal de westerling vaak voorkomt als een registratie van het janken van dieren, zo sterk kan ontroeren en gehele verhalen kan vertellen aan degenen die haar begrijpen.

In feite wordt met al deze dingen een beroep gedaan op je innerlijke eenheid met bepaalde zaken, op het verborgen innerlijke wezen, dat veelal minder op de voorgrond komt dan in het westen en sterker beheerst wordt in zijn uitingen. Het Westen zou dergelijke dingen moeten beleven en leren begrijpen, voor het in staat zal zijn het Oosten werkelijk te begrijpen. Maar het Westen zoekt de oppervlakte. Het Oosten zoekt de diepte. Wanneer het Westen tracht esoterisch te worden, dan verzinkt het in zichzelf. Wanneer het Oosten esoterisch tracht te worden, verzinkt het in het Al, in de kosmos. Deze tegenstellingen kun je natuurlijk niet voor elke persoon in Oosten en Westen gelijkelijk handhaven. Er zijn natuurlijk ook gierige, haastige, onhoffelijke en technisch begaafde Aziaten. Zoals er ook zeer mystieke en fijngevoelige westerlingen bestaan. Maar als je deze beide delen van de wereld als geheel tegen elkaar probeert af te wegen, zo zal, ongeacht de verschillen van volk tot volk en mens tot mens, het voorgaande beeld ontstaan. Het beeld houdt een mentaliteit in, een wijze van leven en denken, die alles blijvend zal beïnvloeden.

Wanneer je bv. in Azië komt, in een bepaald land en een westerse industrie daar wilt stichten, dan kun je wel arbeiders krijgen, zolang de leiding en de wet westers bepaald zijn. Werken is dan mogelijk. Neem het westerse element in de leiding weg en opeens zien wij allerhande vreemde veranderingen optreden.

De nadruk ligt opeens geheel anders, zaken die eens als bijkomstig werden beschouwd, worden opeens hoofdzaken. In het Westen denkt men veelal dat de oorzaak van dit alles een gebrek aan technisch kunnen is. Dit is echter lang niet altijd waar en in vele gevallen bleek reeds dat bepaalde verbeteringen konden worden aangebracht. Maar de gehele benadering is verschillend. Het productieproces is niet meer in de eerste plaats meer gericht op het rationele en commerciële, maar eerder op de vreugde van het professionele. Dit zou bij toekomstige ontwikkelingen van groot belang kunnen zijn, zoals u zult begrijpen. Toch neem ik niet aan dat ooit in de toekomst het Oosten zo welvarend zou kunnen worden als het Westen nu is.

Ik geloof ook dat de welvaart van Europa voor het merendeel van de Aziaten eerder een vloek zou zijn, daar het hen los zou weken uit de saamhorigheid, de gebondenheid met de achtergrond, waar zij toch deel van uitmaken. Een westerling meent dat hij leeft in de werkelijkheid. De oosterling heeft vaak het gevoel, dat hij optreedt op een toneel, dat de werkelijkheid daar ergens achter ligt. Daarom ziet hij vaak betrekkelijkheden beter dan een westerling, maar zal hij anderszins zijn gevoelens en emoties ook vaak een veel vrijere loop laten en veel verder doortrekken, dan een westerling ooit zou doen. Aan de ene kant is er in Azië gemeenlijk een zelfbeheersing die onmenselijk aandoet, omdat het niet hoort bij een westers beeld van werkelijk leven, terwijl er aan de andere kant steeds weer een opvlammen van wreedheid is, een ferociteit, die de westerling ontstelt en doet beven. De oosterling aanvaardt al deze dingen, omdat zij er voor hem eenvoudig bij behoren.

Om een veel gekend voorbeeld te noemen: het amoklopen. De man die amok maakt, krijgt opeens de kolder in de kop en begint te moorden, zo maar, geheel willekeurig. Het is een soort spectaculaire vorm van zelfmoord. Zeker, die mensen hebben problemen, waardoor zij tot deze reactie komen. Maar waarom kiezen zij juist die oplossing? Omdat het een spektakel is, een soort magische macht, die je voor een ogenblik bezit en die je, zelfs wanneer je tot slachtoffer daarvan wordt, mogelijk toch nog mee kunt nemen. Bovendien: wat je op een dergelijk ogenblik neerslaat en vermoordt zijn geen werkelijke wezens, geen mensen. Het zijn spookbeelden en dromen die rond je voor een ogenblik tot leven zijn gekomen. Volgens mij moet je dergelijke dingen kunnen aanvoelen en begrijpen, voor je ook maar na kunt gaan denken over de verhouding tussen het Oosten en het Westen.

Je kunt natuurlijk over de politiek gaan spreken. Maar de politiek van het Oosten is voor menige westerse staatsman in wezen onbegrijpelijk. Neem bv. een Indira Gandhi. Met alle respect voor haar kwaliteiten moet ik toch opmerken dat de wijze waarop zij de laatste tijd gemanoevreerd heeft, niet bepaald aanvaardbaar is. Gaan wij na hoe zij, vaak tegen eigen woord en gegeven beloften in, bepaalde acties heeft gevoerd en aansprakelijkheden op zich heeft genomen, zo vraag ik mij af welk westers land dit van een politicus zou nemen die zijn gezag niet op een directe terreur heeft gebaseerd. Maar grote delen van haar volk vereren haar als een heilige, juist omdat zij zo handelde. Want hen gaat het om het resultaat. Als zij gefaald zou hebben, wanneer er geen Bangladesh zou zijn gekomen, zou er nu geen Indira Gandhi meer zijn. Dit kan men in het westen niet begrijpen. Men kan eenvoudig niet begrijpen dat de gehele politiek, in elk niveau voor Azië een kwestie van emotionaliteit is en dat alles, wat als vorm daarvan naar buiten treedt, in feite alleen maar het resultaat is van pogingen een façade op te bouwen, die voor het Westen aanvaardbaar is.

Wat ook geldt voor China. Wanneer daar een president op bezoek komt, wordt hij natuurlijk schitterend ontvangen en hij mag zich gedragen als een Amerikaanse toerist die bovendien alle beleefdheid en gunsten verkrijgt die maar denkbaar zijn. Wanneer hij een flater maakt, zo is dit niet belangrijk: het wordt van hem eigenlijk verwacht, want is hij geen Amerikaan? Wanneer de man zich op een prettige wijze aan de regels weet te houden, zal eenieder voor hem applaudiseren. Maar dat betekent nog niet dat hij werkelijk enige indruk heeft gemaakt. Zolang hij alleen maar aan de verwachtingen heeft beantwoord, heeft hij alleen maar bewezen dat hij precies is wat men van hem gedacht heeft. Op het ogenblik dat zo iemand echter iets doet waarop men niet gerekend heeft, zonder tegen alle beleefdheid te zondigen, op het ogenblik dat hij treedt, dat hij buiten het beeld treedt, dat men zich van hem gemaakt had, krijgt hij eerst werkelijke aandacht.

Dit betekent dat hij opnieuw gewaardeerd moet worden. Juist op het verschil tussen verwachtingen en feiten kan in Azië een persoonlijke relatie tussen Oost en West ontstaan. De meeste mensen denken dat alle menselijke verhoudingen in het Oosten precies zo verlopen als in het Westen. Uiterlijk mag dit zo lijken. Maar bij nader onderzoek blijken banden tussen mensen daar niet in de eerste plaats te ontstaan als gevolg van verdienste, nut of erkende grootheid. Het belangrijke bij het tot stand komen van een persoonlijke relatie is het verschil tussen uiterlijke en verwachte waarden, en het innerlijk dat tevoorschijn treedt. Het gaat er om dat je a.h.w. iemand ontmoet in zijn geheime persoonlijkheid, doordringende achter het uiterlijke beeld. Dit betekent altijd een band, die zelfs ver boven de belangen van de eigen groep gewaardeerd wordt.

Mogelijk spreek ik te veel over het Oosten, terwijl ons onderwerp Oost en West omvat. Maar ik meende dat u van het Westen wel voldoende zou weten en begrijpen. Toch is het Westen aan het veranderen. Het Westen heeft de laatste tijd grote reeksen van nieuwe denkbeelden moeten verwerken. Ik wil nu hier niet speciaal duiden op theorieën als die van een Marcuse die stelt: wanneer er een minderheidsgroep is, kan deze zich alleen uiten door zich ten koste van alles te weren tegen de meerderheid, omdat zij zonder dit haar persoonlijkheid niet kan bewijzen en haar aanspraken niet waar zal kunnen maken. Ik denk dan voornamelijk ook aan filosofen die stellen: de onwerkelijkheid van een technocratisch bestel maakt de mens tot onmens. Zoals ik denk aan degenen die steeds luider zeggen, dat een terugkeer van massaliteit tot persoonlijkheid in feite de enige weg betekent, waardoor het Westen nog in staat is zich tegen zichzelf te beschermen. Het Westen is aan het veranderen. Maar het Westen baseert zich in zijn middelen, zijn kennis, zijn geloof, nog voortdurend op het uiterlijke. En daarin ligt volgens mij een bron van grote ellende voor dit Westen.

Terugkeren tot een meer innerlijk leven? Zeker. Het is noodzakelijk. Indien wij de essentie zouden nagaan van bv. een hippiebeweging en vele dergelijke groepen, dan meen ik dat de poging in te keren tot het Ik en zo een kosmische verbondenheid te vinden als een van de voornaamste kenmerken, te mogen aanduiden. Dit buiten alle uiterlijke verschijnselen om. Maar de westerse maatschappij kan een dergelijke inkeer niet aanvaarden, daar zij deze strijdig acht met haar belangen, tenzij zij gezocht wordt in een religieus goedgekeurde, maar dan bij voorkeur blijvende afzondering. De mens in het Westen die tegen zijn baas zou zeggen: ik werk eens een maand niet voor u, want ik heb behoefte om te mediteren, zou de zak krijgen, zelfs wanneer hij niet om vrije tijd met behoud van salaris zou vragen - dit doe je alleen, wanneer je gestaakt hebt. Vanuit westers standpunt is het heel begrijpelijk dat zo iemand de deur gewezen wordt: een mens die zijn plichten en zakelijke belangen zou verzaken om zich aan innerlijke bewustwording te wijden en innerlijke rust te vinden, is gevaarlijk voor de maatschappelijke orde en in feite krankzinnig.

Toch bestaat in vele oosterse landen nog steeds de mogelijkheid naar believen een soort retraite door te maken. Zo vreemd als het u moge klinken: zelfs in Rood-China bestaat deze gelegenheid nog steeds. Iemand die in een arbeidsbrigade voortdurend zijn werk goed doet, kan op een gegeven ogenblik vragen om vrije tijd voor studie en bezinning. En hij zal deze ook krijgen. Zelfs in dit land dat uiterlijk zozeer de eenvormigheid nastreeft, beseft men dat een mens soms de mogelijkheid tot bezinning moet hebben, de mogelijkheid om zichzelf te zijn. In andere Aziatische landen komt het voor dat bv. een zakenman opeens besluit te gaan mediteren en zich voor bv. 3 maanden wenst af te zonderen. Dan moeten de anderen maar zien hoe zij de zaken lopende houden. Niemand zal hem verwijten dat hij vrouw en kinderen in de steek laat, dat hij geen rekening houdt met zakelijke belangen, en persoonlijke verplichtingen opeens niet nakomt. De verklaring: hij is tijdelijk monnik geworden, is voldoende voor eenieder; deze zaken zijn in vele landen normaal. Het Oosten beseft dat het innerlijk van een mens ook rechten heeft. In het Westen schijnen velen dit maar moeilijk te kunnen bevatten. Toch zal m.i. ook het Westen moeten gaan begrijpen dat het innerlijk en persoonlijk leven van een mens veel belangrijker is dan zijn productiviteit. Zeker: productiviteit kan bepalend zijn voor de beloning. In de economische opzet die over de gehele aarde bestaat, is dit een soort noodzaak.

Maar niemand moet je dwingen tot een bepaalde productiviteit en niemand heeft het recht te zeggen, dat je op een bepaald materieel niveau moet leven. Dat moet je voor jezelf maar uitmaken.

Een mens gedijt het beste wanneer hij leeft in een milieu en onder omstandigheden die bij hem passen. Het Westen neemt dat niet, het Westen wenst dit niet. Maar vele mensen voelen zich meer en meer gedrongen om in de eerste plaats zichzelf te zijn, niet een berekenbare factor in een economisch geheel. Volgens mij vormt dit de verklaring voor de sterke oosterse invloed die de laatste tijd in het Westen kenbaar wordt. De westerling zal nooit zo kunnen leven als de oosterling, maar de honger die hij in zich voelt naar bezinning en het een beetje meer jezelf zijn, zal een grote rol spelen bij alle import van oosterse wijsheid door vele gretige groepen in het Westen. Het gaat hier niet om de vraag of bv. een maharishi met zijn meditatiemethoden nu werkelijk de juiste oplossing geeft. Volgens mij is dit voor het Westen niet het geval. En gaat het er soms wel om, of al die theosofische wijsheid zonder meer in de modernere westerse vorm nog aanvaardbaar is? Volgens mij mankeert er zo hier en daar wel wat aan. Maar het gaat er in wezen niet alleen om of bepaalde systemen geheel juist in het Westen worden toegepast, maar vooral of mensen in het Westen ook hunkeren naar hetgeen dezen zeggen te brengen.

Er blijft echter ook tijdens de invloeden van heden een zekere balans in de wereld bestaan. Terwijl vele oosterlingen ook op de meer materiële aspecten gaan letten en a.h.w. de weerkaatsing van innerlijkheid of pretentie willen zien uitgedrukt in meer materiële verhoudingen, zoekt het sterk vermaterialiseerde Westen een weg terug naar de innerlijke kennis en houding, waardoor het leven weer meer betekenis krijgt en je weer werkelijk het gevoel kunt hebben dat je ergens bij behoort.

Oost en West worden wel eens gesteld als elkanders onvermijdelijke tegenstanders. De waarschuwingen voor het gele gevaar hoort men, naar ik meen, reeds rond 1870, wanneer men reeds verkondigt dat de Chinezen niet alleen goede rekenaars zijn, maar ook meesters in het vermenigvuldigen, met het resultaat dat een leger dat begint de marcheren over de grenzen, door kan blijven marcheren tot de gehele wereld vol is. Theoretisch kan iets dergelijks misschien wel kloppen, belangrijker is de meer praktische vraag, of China dit ook zou willen. Het huidige Rood-China wenst wel veel invloed, maar wenst niet de gehele wereld te veroveren. Wat dit betreft is het land sneller tot begrip gekomen dan bv. de Russen. Daar werd zelfs nog in 1950 gedacht aan een wereldrevolutie, een communistisch blok, dat de gehele wereld zou omspannen, beheerst door Russische soldaten en met Moskou als hoofdstad. Nu echter is men ook daar gaan begrijpen dat men een land vormt als alle andere landen en dat het slechts belangrijk is eigen macht en het bereikte evenwicht verder te handhaven. De houding van de huidige Russische heersers zou vergeleken kunnen worden met die van de Engelsen in het Victoriaanse tijdperk: Een gevoel van meerwaardigheid bij velen, een soort empirebuilders-mentaliteit en natuurlijk ook het gevoel dat men het zelf toch wel het beste weet. China heeft reeds lang geleden begrepen dat het niet moet proberen macht te exporteren, maar het denken. Men streeft daar naar een nieuwe mens. En de grondigheid waarmee een oosterling de zaken die hem werkelijk plegen te interesseren zal aanpakken, mag verantwoordelijk worden geacht voor het grootste experiment van de laatste 40 eeuwen.

Men tracht in China een nieuw type mens te scheppen door een voortdurend bepaalbaar en beheersbaar milieu te creëren, waarin een voortdurende aanpassing noodzakelijk is aan steeds nieuwe voorwaarden, die allen tot een en hetzelfde beginsel zijn terug te voeren. Want dat is het, wat op het ogenblik in China feitelijk aan de hand is. Achter dit alles ligt echter ook hier een vreemd innerlijk gevoel van behoren tot een verwantschap, voor het Ik uitlopende in een delen van gevoelens en voornemens, die dicht bij het paranormale ligt. In alle wetenschap die China kent is vreemd genoeg het denkbeeld van een alles zuiver ambtelijk bepalen niet opgekomen. Dit in een land dat toch zo lang een zeer ambtelijke mentaliteit heeft gekend. In China is inspiratie, de overdracht uit gegevens vanuit het onbekende, ook bij de grootste technische ontwikkelingen en de grootste wetenschappelijke projecten, zelfs waar het gaat om raketten en atoombomben iets wat erkend een rol blijft spelen.

China zweert in vele gevallen bij het inspiratief moment van de mens, het Westen echter heeft juist deze kracht in de mens praktisch afgezworen. Er is sprake van grote tegenstellingen in benadering. En toch mogen wij zeggen dat ditzelfde China op het ogenblik reeds aardig de mogelijkheden op technisch terrein benadert, die het Westen heeft.

Indien wij nagaan hoe Rood-China, dat als werkelijke macht en georganiseerde staat toch eerst na de tweede wereldoorlog opkwam, zich in korte tijd heeft opgewerkt tot een gemeenschap met grote technische mogelijkheden en een gemiddelde levensstandaard die gelijk is aan of beter dan die in vele armere westerse landen, lijkt het ondenkbaar, dat dit land nog kort geleden zeer primitief was en praktisch geen westerse mogelijkheden bezat behalve die welke door het Westen zelf tijdelijk werden afgestaan. Tenzij men natuurlijk aanvoelt dat dit alles niet berust op de revolutie en het boekje van Mao zonder meer, maar eerder een uitvloeisel is van iets wat achter het rode boekje schuilgaat: het geheimzinnig inspiratieve, de samenwerking, toegewijdeheid aan de gemeenschap bij velen, kortom, een geestelijk element, dat zich niet in wetenschappelijke of technische termen zonder meer laat vangen. Men zou kunnen stellen dat voor steeds meer Chinezen China een innerlijk beleefde godsdienst is geworden, ofschoon dit niet op een godsdienstige wijze wordt uitgedrukt.

Wanneer de ontwikkelingen in Oost en West zo verder gaan als op het ogenblik, zo zullen er in de toekomst zeker nog wel vele conflicten zijn. Maar ik geloof dat de groei die in het Westen begonnen is in de richting van een innerlijk en persoonlijk leven en denken en zo ook het vinden van een voor het Ik harmonische achtergrond, plus het begrip voor de materiële en technische waarden, plus een loskomen van de verstarde uiterlijkheden, in het Oosten er toe zal voeren dat deze delen van de wereld elkander op een steeds meer vriendschappelijke wijze gaan ontwikkelen en tot een steeds grotere verbondenheid zullen komen. Er zal ongetwijfeld een tijd komen waarop China de machtigste staat van de wereld zal zijn, ook al ligt dit nog 100 of meer jaren in de toekomst. In de wereld zal het dan een plaats innemen vergelijkbaar met die welke op het ogenblik de USA inneemt. Maar ik geloof wel dat de verhouding met dit China voor het Westen veel begrijpelijker en aanvaardbaarder zal zijn dan de westerse politiek op het ogenblik voor de doorsnee oosterling is.

Ik meen ook dat de economie, die het Oosten langzaam maar zeker brengt tot een steeds grotere productie van steeds fijnere en betere producten langzaam maar zeker de westerse producten voor een groot deel zal gaan verdringen op grote delen van de wereldmarkt, vooral omdat de producten van het Oosten in verhouding steeds fijner en beter afgewerkt zullen zijn, terwijl die in het Westen steeds grover en met minder zorg vervaardigd worden. Men dient hierbij te beseffen dat het behoren tot een bepaalde en bekende productiegroep in het Oosten wordt gevoeld als een soort voorrecht. Iemand die werkt bij een grote firma, draagt de naam daarvan met trots, als een soort verdere bepaling van zijn eigen betekenis en inhoud. De firma is zijn familie, hij hoort erbij, dat is zijn gemeenschap, voor hem bestaat daarmee een soort mystieke binding. Daarom zal hij ook niet in de allereerste plaats zich afvragen hoe hij wel voor zijn arbeid wordt beloond, maar zich realiseren hoeveel zekerheid het behoren tot de grote firma geeft en hoeveel aanzien daarvan ook op hem afstraalt. Als Philips dat in Eindhoven ook eens kon bereiken, zouden de producten beter worden en zou men veel minder moeilijkheden met arbeiders hebben....

Mogelijk lijkt u een dergelijke instelling overdreven en ongezond. Toch meen ik dat men een dergelijke mentaliteit niet moet onderschatten. Wij zouden aan mensen met een dergelijk gevoel van betekenis in en door hun werk, wel eens hard nodig kunnen hebben op aarde, want geproduceerd zal er, gezien de grootte van de huidige wereldbevolking, wel steeds moeten worden. Zowel in termen van product, rationele productie als arbeidsvreugde is een dergelijke instelling in ieder geval heel iets anders dan het gevoel van loonslavernij, werken tegen wil en dank, uitgebuit worden, zoals dit door de meeste arbeiders in het Westen nog steeds wordt ervaren. Ik dacht dat al deze argumenten tezamen tot een eindconclusie kunnen voeren: Oost en West groeien naar elkaar toe, maar zullen nooit gelijk aan elkaar worden. Zij zullen echter elkaar kunnen helpen om een meer menselijke mensheid tot stand te brengen.

Dan zal ook voor de oosterling de mogelijkheid groter worden zich waarlijk thuis te voelen in het Westen en zal de westerling niet meer als een vreemdeling in het Oosten rond hoeven te dolen, verwonderd, maar zonder waarlijk deel te kunnen hebben aan alles wat er bestaat en gebeurt.

Dit is dan mijn inleiding. Indien u vragen, commentaren of andere punten van belang t.a.v. Oost en West te berde wilt brengen, kunt u dit na de pauze doen.

Ik wens u voorlopig een aangename pauze toe.

HET BEANTWOORDEN VAN VRAGEN

Zo vrienden, goedenavond weer.

U hebt kennelijk aangenaam gepraat. Toen ik terugkwam dacht ik eerst: ik vergis mij, dat is een zwembad. Maar het was toch de goede zaal. Ik wil nu graag beginnen met de schriftelijk ingekomen vragen.

Vraag: De innerlijke verbondenheid van de oosterling met zijn milieu vind ik niet gereflecteerd in de zorg voor en barmhartigheid jegens de medemens, zoals wij die in christelijke landen kennen. Hoe komt dit?

Antwoord: De bedoelde zorg en barmhartigheid vindt u dus wel terug in de kleine groepen. Maar in het Oosten maak je een veel groter verschil tussen dat, wat wel en wat niet tot je aansprakelijkheden behoort. De westerling is, wat dat betreft, wel eens te zacht. Wanneer iemand niet wil werken, zou het logisch zijn tot hem te zeggen: zie dan maar, hoe je zelf aan de kost komt of verhonger. De westerling echter meent dat hij dan toch voor een minimuminkomen dient te zorgen. Wanneer iemand ziek is, zo zijn er instanties die daarvoor aansprakelijk zijn. De westerling heeft echter het gevoel, dat hijzelf daaraan ook iets moet doen, ook al valt het geval geheel buiten zijn normale kring van leven. Dit komt ongetwijfeld mede voort uit het algemeen heersende christelijke geloof. Wanneer wij daarentegen zien hoe boeddhisten aan de ene kant ontzettend hard kunnen zijn en aan de andere kant een werkelijk grandioze barmhartigheid tonen, wanneer zij direct met lijden in aanraking komen, zie je, dat de opvatting over de wijze waarop, en de ogenblikken waarop barmhartigheid gewenst is, afwijkt van de westerse denkbeelden.

Maak niet de fout nu zonder meer sociale vergelijkingen te trekken. Vergeet niet dat in menige grote stad in Azië zoveel mensen zijn die geen inkomen hebben, geen bezit, geen woning, kortom, mensen die in feite niet leven kunnen, dat zelfs de meest barmhartige niet in staat is eenieder die ergens op de straat dreigt te verhongeren te helpen op een enigszins afdoende wijze. Dit is menselijk onmogelijk. Indien u mij in deze niet gelooft, kunt u het vragen aan de christelijke missies die in die landen juist op dit gebied werkzaam zijn en zelf voortdurend in de onmogelijkheid eenieder te helpen, dit moeten constateren en dan toch iemand helpen. Een oosterling redeneert echter: indien ik de een wel, de ander niet help, zonder dat er een reden voor bestaat in de ander, ben ik onrechtvaardig. Wanneer ik iemand help die niet verder kon komen dan dit, is hij bovendien mijn hulp en barmhartigheid niet geheel waard. Het is dus belangrijker dat ik degenen help die belangrijk kunnen worden en hen de mogelijkheid geef zich geheel te ontplooiën, dan velen die toch in mijn ogen minderwaardig zijn, onvoldoende en onvolledige hulp te geven.

De barmhartigheid van het Westen maakt volgens de oosterling steeds weer de fout de velen, die minderwaardig zijn en dus alleen maar een blijvende last zullen betekenen, te willen helpen en geen aandacht schenkt of onvoldoende aandacht schenkt aan de enkelen, die kleine minderheid, die zichzelf nog net weet te redden, maar die met enige hulp, inderdaad nog iets zou kunnen bereiken.

Persoonlijk acht ik het niet tellen van de mogelijkheden tot ontplooiing van de enkelingen, die iets kunnen worden, omdat men te zeer bewogen is door het lijden van een grote groep die toch niet werkelijk geholpen kan worden, eveneens onjuist. Wie naar de natuur kijkt, weet wel dat in elk ras de zwakkeren en de minst aangepasten het slachtoffer moeten worden, omdat alleen op deze wijze het gehele ras sterk en levenskrachtig kan blijven. Een volk dat dichter bij de natuur leeft en de dood ook wel enigszins anders beschouwt dan een westerling, zal dit beter inzien. Bovendien: wanneer er iemand crepeert langs de straat, zo is het volgens de opvatting van de meesten voor zo iemand een zegen. Hij kan dan immers opnieuw incarneren en zal door zijn goede daden en diensten in dit bestaan mogelijk een leven voeren, dat dragelijker is dan dat wat hij verliet. De religieuze benadering is dus een geheel andere, maar barmhartigheid bestaat wel degelijk. Bovendien tellen de verplichtingen tegenover de groep zo zwaar, dat er vaak niet veel ruimte blijft voor de betrekkelijk willekeurige weldadigheid die men in het Westen pleegt te beoefenen.

Om u een voorbeeld hiervan te geven: Iemand uit een Dayakfamilie die in Nederland woonde en daar goed boerde en een aardig kapitaal bijeen had gebracht, verspeelde zijn gehele kapitaal en zijn positie door onmiddellijk alles op te geven toen zijn familie een beroep op hem deed. Prettig vond hij het niet, maar hij bracht het offer, want de zorg voor de familie was zijn verplichting. Hij behoorde tot de groep en kon, wat de kosten ook waren, niet tegenover de groep tekortschieten. Maar dezelfde man zou een bedelaar rustig laten verhongeren, daar hij tegenover deze geen verplichtingen kende en niet in kon zien hoe je een bedelaar door een gift werkelijk kunt helpen. Ik geef dit voorbeeld om duidelijk te maken dat de opvatting omtrent barmhartigheid en medeleven sterk afwijkt van de westerse denkbeelden op dit gebied, zonder dat dit betekent dat de oosterse opvatting minderwaardig is.

Praktisch gezien acht ik de oosterse reactie zelfs gezonder. Geestelijk gezien staat zij zeker niet lager, omdat de christen met al zijn barmhartigheid, zijn verplichtingen, zodra dezen hem te zwaar worden, veelal op anderen tracht af te wentelen, wat wij, wanneer het om eenmaal werkelijk aanvaarde verplichtingen gaat, bij oosterlingen in veel mindere mate ontmoeten. Er is een verschil dat mede veroorzaakt wordt door de verschillen in achtergronden. Wij dienen hierbij te beseffen dat het leven en handelen van de oosterling in veel sterkere mate door die achtergronden bepaald kan worden dan bij een westerse mens, op volbewust niveau denkbaar is.

Reactie: Ik zou dit aan willen vullen door te wijzen op de ervaring van de politie t.a.v. het chinezen bestand hier te lande: daar wordt nimmer een beroep gedaan op de sociale wetgeving, maar helpt men elkander op vergaande wijze.

Antwoord: Wat mij een juiste oplossing lijkt te zijn. Wanneer in Nederland de mensen er meer toe zouden komen elkaar te helpen waar iets nodig is, of bij het instandhouden van iets wat zij belangrijk achten, zou de begroting van vele overbodige subsidies, kosten, uitkeringen en de daarbij komende administratie bevrijd worden, terwijl een steun op persoonlijke basis vele misbruiken onmogelijk zou maken of ten zeerste beperken.

Kortom: de begroting van sociale zaken zou met 70% kunnen worden verminderd, terwijl bv. CRM rond 50% zou besparen. De oosterling gaat verder in sterke mate uit van het denkbeeld, dat degene die profiteert ook de kosten moet dragen. Ik zie niet in waarom bv. het christelijke onderwijs gesubsidieerd wordt door de gemeenschap. Ik zou zeggen dat godsdienstonderwijs ook aan leerlingen van openbare scholen gegeven kan worden. Degene die een geheel christelijk onderwijs wenst, moet er dan ook maar de kosten van dragen. Voor de oosterling is iets dergelijks normaal. Wanneer iemand je iets geeft zeg je natuurlijk geen neen. Maar wie werkelijk iets graag wil, werkt met gelijkgezinden eenvoudig samen, tot het er is. Wat het je kost, vraag je dan niet. In uw land vraagt men onmiddellijk: wie kan ik hiervoor de kosten laten betalen? Want dit wil ik. De oosterling is in zijn wijze van leven en denken anders dan de westerling. Maar de solidariteit tussen groepen is, vooral waar redelijke mogelijkheden tot bereiken aanwezig zijn, aanmerkelijk groter, iets wat mij prettiger aandoet dan de solidariteitsbetuigingen die je in het Westen steeds weer idealistisch gaat geven, maar die bij nader beschouwing voornamelijk zetelen in zelfzucht.

Vraag: Hoe komt dit verschil in mentaliteit dan tot stand?

Antwoord: Mentaliteit wordt voor een groot deel bepaald door geloof. De doorsnee mens leeft in een wereld die hij maar ten dele kan aanvaarden en verwerken. Hij compenseert zijn eigen gevoelens van onvermogen en machteloosheid door een geloof, dus het stellen van een andere werkelijkheid, waaruit hij voor zich een zekere superioriteit, zekerheid of herstelmogelijkheid meent te gewinnen. Dit betekent, dat de emotionele reacties van de mensen door hun geloof en daarna ook door hun opvoeding in zeer sterke mate worden bepaald. Het beheerst worden door dit geloof kan soms zo sterk worden, dat het voert tot een verstarring van uiterlijke ontwikkelingen en toestanden. In Europa is een dergelijke periode bv. opgetreden in de vroege middeleeuwen. Het sociale patroon was verstard, omdat alles a.h.w. werd overgebracht naar het geloof en zelfs opstandigheid alleen in de termen van het geloof en volgens de waarden daarvan, maar niet volgens werkelijke behoeften, kon worden aanvaard.

Wie iets wil begrijpen van sterk afwijkende mentaliteiten, zal zich volgens mij allereerst moeten afvragen: wat is het geloof en hoe wordt dit beleefd. Het christendom blijkt bv. een hunkering naar vrede te omvatten. Maar dat is geen persoonlijke of wereldvrede, maar een geheimzinnige innerlijke vrede, die onder de naam 'vrede Gods' alle begrip te boven heet te gaan. De oosterling leeft in een wereld, waarin hij zich voortdurend zelf moet bevestigen, iets meer moet worden ook. Zijn geloof aan incarnaties speelt hierin een grote rol. Hij zal dan ook zijn voorbeelden en helden niet zoeken in mensen die de wereldse werkelijkheid ontvluchten, maar in overwinnaars, die ofwel de wereld dan wel zichzelf overwonnen hebben. Het verschil ligt ergens in: een God doet het voor mij door zijn genade, tegenover een: ik moet het zelf doen te midden van de goden.

Het is duidelijk dat dergelijke zaken invloed hebben op de vorm die een maatschappij aanneemt. Uw westerse maatschappij is, zeker in uw land, niet denkbaar zonder de reformatie. Deze had een doorbraak in vele uiterlijke vormen tot gevolg en bracht vele nieuwe ontwikkelingen op gang, maar betekende gelijktijdig ook een meer star en dogmatischer worden van het geloof. Eens was het geloof flexibel en de maatschappij star, daarna verstarde het geloof, maar werd de maatschappij steeds meer flexibel. Deze veranderingen hebben bepaald hoe u uw wereld vandaag beleefd en hoe uw maatschappij er op het ogenblik uitziet. In uw land wordt de wet, de rechtpraak enz. bepaald door een bepaalde vorm van christendom die voor u van overwegend calvinistische aard is. In het Oosten lag de zaak tot voor kort andersom: de maatschappij was verstard, maar er was een intens geestelijk leven met zeer vele facetten. Dit geestelijk leven suppleerde a.h.w. de vele tekorten die de uiterlijke maatschappij kende. Nu is in het Oosten de maatschappij in beweging gekomen en zullen wij, naar ik vrees, hier een toenemende verstarring van geloof en denkwijzen moeten verwachten. Een toename van dogmatisme en orthodoxie lijkt mij voor Azië de komende tijd haast onvermijdelijk. Het is de materiële ontwikkeling gepaard gaande met een neiging tot geestelijke verstarring in het Westen, gepaard gaande met een tegenovergestelde ontwikkeling in het Oosten, welke m.i. voornamelijk aansprakelijk gesteld moet worden voor de grote verschillen in mentaliteit, daar men immers reageert vanuit een totaal verschillend maatschappijbeeld.

Vraag: Is het voor incarnaties dan niet erg belangrijk afwisselend in het Oosten en het Westen geboren te worden?

Antwoord: Dat ligt onder meer aan de tijd die tussen twee incarnaties ligt. Algemeen kan echter wel worden gesteld dat het voor de vorming van het Ik belangrijk is, dat elke volgende incarnatie zoveel mogelijk een aanvulling vormt op alle voorgaande fasen van ontwikkeling, terwijl gelijktijdig de mogelijkheid bestaat allerhande aspecten van het stoffelijke leven, die je tot dan toe niet kende, te ervaren. Elke incarnatie is dus een soort vergroting van besef t.a.v. het zijn en jezelf en omvat gelijktijdig een reeks belevingen, die t.a.v. elkaar complementair zijn.

Vraag: Kunt u iets zeggen over de ondoorgrondelijkheid van oosterlingen, hun angst voor gezichtsverlies en hun pogen dit anderen te besparen?

Antwoord: De ondoorgrondelijkheid van de oosterling in de ogen van een westerling stamt naar ik meen vooral uit het feit, dat de westerling niet voldoende in staat is de kleine verschillen van uitdrukking voldoende te bepalen en te interpreteren.

Oosterlingen zien er altijd voor de westerse mens ongeveer gelijk uit. Hierdoor wordt het gelaat beschouwd als een masker, 'waar je niet doorheen kunt kijken'. Maar er zijn wel degelijk verschillen in uitdrukking, en oosterlingen kunnen wel degelijk zeer emotioneel zijn. Wel kent de doorsnee oosterling, zeker in zijn eigen omgeving, vooral nogal een strikte gedragscode. Dit komt grotendeels voor rekening van de maatschappelijke verstarring, waarover ik u reeds sprak. Er zijn bepaalde maatstaven. Degene die zich daaraan niet houdt, toont zich hierdoor onwaardig aan zijn milieu, voornamelijk t.a.v. familie en de groep waaruit men stamt. Hierdoor is het 'bewaren van gezicht', het niet toegeven aan kennelijke onwaardigheid, wel erg belangrijk. Maar laat ons niet vergeten, dat bv. de Spanjaard op zijn eigen wijze iets dergelijks kent en dat zelfs ambtelijke personen in uw land vaak bereid zijn tot de gekste bokkesprongen om hun 'gezicht', hun schijn van weten en onfeilbaarheid, te kunnen handhaven.

Wat betreft het 'anderen gezichtsverlies besparen': bij vele zuidelijke volkeren zult u een soort hoffelijkheid vinden, waardoor men, wetende dat u ongelijk hebt, u toch gelijk geeft. Niet om u te bedriegen, maar om u uw eigen waarde te laten en een beschaamd worden te besparen. De hoffelijkheid eist a.h.w. dat men t.a.v. een vreemde niet optreedt als betweter of criticaster. Dat heeft dan natuurlijk wel eens ten gevolge dat u in een verkeerde trein of bus terecht komt als toerist, vooral wanneer u meent, alles te weten. Ik meen dat dit vergeleken kan worden met een vorm van medelijden, die zo hier en daar in uw land nog wel wordt aangetroffen: Wanneer je een boerenvrouwje vraagt, hoever het naar het station is, kijkt zij je eens aan. Zie je er erg moe uit, dan is de kans groot dat zij antwoordt: een klein kwartiertje, ook wanneer de werkelijke afstand nog 1½ uur bedraagt. Zij wil je niet bedriegen of doorsturen, maar wil je eenvoudig weer wat moed geven. In dergelijke gevallen is de waarheid voor de mensen dus kennelijk minder belangrijk dan de mogelijke reactie bij de ander.

In alle contacten met oosterlingen - een enkele uitzondering daargelaten - dient u dan ook te beseffen dat zij eerder reageren op de persoon dan zich met feiten bezig te houden. Dit is het gevolg van het vaste patroon in zijn eigen samenleving, waarin feiten wel belangrijk zijn, maar de reacties van anderen op jezelf nog meer. Men wil geen onwil veroorzaken bij anderen en doet dus alles om het contact voor de ander op zo bevredigend mogelijke wijze te laten verlopen. Deze wijze van handelen is, wanneer je t.m. de gebruiken kent, heel wat charmanter dan de directe weg. Wanneer men in het verleden bij een Chinees op bezoek kwam, kreeg men een kopje thee aangeboden. Dat werd zwijgend gedronken. Daarna werd een tweede kop thee aangeboden en sprak men over algemene zaken. De derde kop thee betekende dat over zaken kon worden gesproken en een nadrukkelijk aangeboden vierde kopje betekende, dat je diende heen te gaan. Op die manier hoefde men niet on hoffelijk een ander te zeggen: het is nu wel tijd, dat je zo langzaam opdondert, maar kon men met hoffelijke formules toch duidelijk maken, dat het einde van het bezoek gewenst werd.

Dergelijke gebruiken sparen gevoeligheden. Daar emotionaliteit en trots bij vele oosterlingen sterker tot uiting komen dan bij de westerse mensen, zij zijn althans sneller beledigd, en werden zo overbodige veten voorkomen. Maar ook in het Westen waren goede manieren soms erg belangrijk, omdat on hoffelijkheid als een bloedig te wreken belediging gold. Denk aan het Frankrijk van de Lodewijken, denk aan de zuidelijke staten van de USA. Wie een duel wilde vermijden en mogelijk zelfs familieveten, deed er beter aan de ander zijn waardigheid vooral te geven. In bepaalde landen als bv. Brazilië, Argentinië, Chili bestaan dergelijke gebruiken trouwens nog, vooral onder de z.g. betere standen.

Vraag: Is harakiri de extreme consequentie van gezichtsverlies?

Antwoord: In Japan bestond een soort groepsaansprakelijkheid. Wanneer een lid van een familie een fout maakte, betekende dit schande, isolement, soms verlies van alle bezit voor de gehele familie. Wanneer de schuldige zichzelf tot offer maakte en zo zijn moed toonde, herwon hij zijn eer en werd de familie weer als eervol beschouwd, bezittingen en relaties bleven voor hen behouden. Overigens is deze oorspronkelijk vrijwillig gekozen offerdood later tot een van bovenaf opgelegde eerbare veroordeling geworden, zoals men in het oude Rome bv. iemand een dolk stuurde of een zijden koord om hem duidelijk te maken: wanneer je zelf niet een eervolle vrijwillige dood verkiest, zul je oneervol gedood worden.

Harakiri had de laatste tijd vooral de betekenis van een eervolle dood, maar dan op de wijze, waarop men schuldige officieren soms even met een geladen pistool alleen liet om hen in staat te stellen zelf hun leven te nemen. Overigens zat daaraan zover ik weet niet het eerherstel verbonden dat aan harakiri verbonden was, maar werden zo wel schandalen voorkomen. Harakiri is een pijnlijke rituele zelfmoord, die onder zeer bepaalde voorwaarden, met het juiste ritueel en de hulp van twee getuigen volbracht diende te worden. Door op deze wijze te sterven, stelde men zich boven alle begane fouten, werd het verleden a.h.w. uitgewist en kon de familie trots de as van de overledene bewaren in het familiegraf.

Ik moet nu gaan sluiten. Ik heb u gesproken over Oost en West en heb u duidelijk willen maken, dat zij elkaar heus nog wel eens - en als gelijken - zullen ontmoeten. Dit ondanks Kipling. Vooral heb ik u echter ook duidelijk willen maken dat een mens leeft uit zijn milieu, zijn achtergrond. En pas wanneer hij zijn geestelijke achtergronden in de gemeenschap vindt en dezen voor hem belangrijker zijn dan uiterlijkheden, kan hij komen tot een innerlijk harmonische ontwikkeling.

Wanneer het Oosten het Westen toch veel kan leren, zo is dit vooral te danken aan het feit dat het Oosten geleerd heeft bepaalde menselijke waarden en verhoudingen hoger te schatten dan bepaalde uiterlijke bereikingen. Indien u die les uit dit alles getrokken hebt, geloof ik dat wij vanavond niet voor niets hebben gesproken. Het gaat in de eerste plaats altijd nog om het mens-zijn en pas daarna erom als mens mogelijk ook nog iets bijzonders te zijn.

Ik dank u voor uw aandacht.

Goedenavond.

d.d. 7 april 1972